

Investigation of the relations between Russia and Israel based on Rosenau theory(2011-2024)

Ruhollah Monem *Corresponding Author*, Assistant Professor, Department of Political Science, University of Guilan, Rasht, Iran. E-mail: r.moneem@yahoo.com

Article Info

Article Type:
Research Article

Keywords:

Russia,
Israel,
Foreign Policy,
Rosenau Model

ABSTRACT

Russian-Israeli relations have been on an upward trend since 2011, and these two actors have become strategic economic, political, and security partners. However, the two issues of the Russia-Ukraine war in 2022 and the Israeli war against Gaza in 2023 have led to a cooling of relations between the two sides. This article examines Russian-Israeli relations in 2011-2024 within the framework of James Rosenau's Continuity Model and obtains the most important variables affecting these relations in this period. The findings show that the increase in Russian-Israeli relations during this period was affected by individual, role, and international variables. The close relations between Netanyahu and Putin, along with the dominant role of the president and prime minister on both sides, and the conditions of the international environment, including cooperation in the Syrian crisis, have expanded these relations. On the other hand, after 2022, the environmental variable of the Russia-Ukraine war and Russia's support for Palestine in the October 7, 2023 war has been the dominant component of relations. This article studies this issue using a descriptive-analytical method as well as library and internet sources.

Cite this Article: Monem, R. (2024). Investigation of the relations between Russia and Israel based on Rosenau theory(2011-2024). *International Relations Researches*, 14(2), 199-225.
doi:10.22034/irr.2024.214336.

© Author(s)

Publisher: Iranian Association of International Studies

DOI: 10.22034/irr.2024.214336

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بررسی روابط روسیه و اسرائیل بر اساس نظریه پیوستگی روزنا (۲۰۱۱-۲۰۲۴).

روح الله منعم نویسنده مسئول، استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه گیلان، رشت، ایران. رایانامه:

r.moneem@yahoo.com

درباره مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	روابط روسیه و اسرائیل از سال ۲۰۱۱ سیر صعودی را در پیش گرفت و این دو بازیگر به شرکای راهبردی اقتصادی، سیاسی و امنیتی یکدیگر تبدیل شده‌اند. با این حال دو موضوع جنگ روسیه و اوکراین در سال ۲۰۲۲ و جنگ اسرائیل علیه غزه در سال ۲۰۲۳ م منجر به سردی روابط دو طرف شده است. این مقاله در چارچوب مدل پیوستگی جیمز روزنا به بررسی روابط روسیه و اسرائیل در سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۲۴ پرداخته و مهم‌ترین متغیرهای موثر بر این روابط را در این بازه زمانی به دست آورد. یافته‌ها نشان می‌دهد که افزایش روابط روسیه و اسرائیل در این دوره متأثر از متغیر فردی، نقشی و بین‌المللی بوده است. روابط نزدیک نتانیاها و پوتین در کنار نقش مسلط رئیس جمهور و نخست وزیر در دو طرف و شرایط محیط بین‌المللی از جمله همکاری در بحران سوریه این روابط را گسترش داده است. از سوی دیگر بعد از سال ۲۰۲۲ متغیر محیطی جنگ روسیه و اوکراین و حمایت روسیه از فلسطین در جنگ ۷ اکتبر ۲۰۲۳ مولفه غالب روابط بوده است. این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی و همچنین منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی این موضوع را مطالعه می‌کند.
کلیدواژه‌ها: روسیه، اسرائیل، سیاست خارجی، مدل پیوستگی روزنا	
تاریخچه مقاله تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۳/۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۶/۳۱	

استاد به این مقاله: منعم، روح الله. (۱۴۰۳). بررسی روابط روسیه و اسرائیل بر اساس نظریه پیوستگی روزنا (۲۰۱۱-۲۰۲۴). پژوهش‌های

روابط بین الملل، ۱۴(۲)، ۱۹۹-۲۲۵. doi: 10.22034/irr.2024.214336

© نویسنده (گان)
ناشر: انجمن ایرانی روابط بین الملل

پرتال جامع علوم انسانی

روابط اسرائیل و روسیه از ابتدا تاکنون پیچ و خم‌های بسیاری را طی کرده است. روابط دو طرف به واسطه وجود علقه‌های قومی و پیشینه تاریخی و همچنین عمل‌گرایی که روس‌ها در یک دهه اخیر در حوزه منطقه‌ای از جمله در غرب آسیا در پیش گرفته‌اند دارای اهمیت قابل توجهی است. پس از تاسیس اسرائیل، این رژیم به دنبال تهدیداتی که به واسطه جنگ‌های پی در پی با کشورهای جهان عرب، روسیه را به عنوان شریکی راهبردی در عرصه بین‌المللی در نظر گرفت. اسرائیل طی چند دهه گذشته همواره نقش روسیه را به عنوان عامل توازن بخش در روابط با جهان عرب در نظر گرفته است. چه این که مسکو در طول سال‌های بعد از جنگ جهانی دوم به این سو روابطی راهبردی را با بسیاری از کشورهای عربی دنبال نموده است. در سوی دیگر، روسیه همواره محتاطانه در قبال اسرائیل عمل کرده است. به رغم این که مسکو در خط مقدم مقابله با نیروهای آلمان نازی به عنوان مهم‌ترین دشمن یهودیان در دوره جنگ جهانی دوم قرار داشت، اما بعد از پایان جنگ و به واسطه تحکیم مناسبات اسرائیل و ایالات متحده، رهبران مسکو چه در دوره اتحاد جماهیر شوروی سابق و چه فدراسیون روسیه، مشی احتیاط را در قبال این رژیم در پیش گرفتند. روسیه در دوره جنگ سرد عمدتاً در قامت حمایت از اعراب و سیاست خروج اسرائیل از سرزمین‌های اشغالی و دستیابی فلسطینیان به حقوق خود را دنبال نمود. با این حال روابط دیپلماتیک دو طرف در سال‌های ۱۹۹۱-۲۰۱۱ با فراز و نشیب همراه بود.

مسئله اصلی در این پژوهش بررسی مهم‌ترین‌تغییرهای موثر بر روابط اسرائیل و روسیه طی سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۴ است. در بازه مذکور روابط بین اسرائیل و روسیه در ابعاد سیاسی، اقتصادی، نظامی و منطقه‌ای گسترش قابل توجهی پیدا کرد. به همین دلیل اهمیت روابط با اسرائیل باعث شد تا مسکو در چارچوب سیاست چندبرداری روابط با تل‌آویو را هم‌زمان با دیگر بازیگران گسترش دهد. در عین حال با آغاز جنگ روسیه علیه اوکراین و به ویژه بعد از جنگ اسرائیل در غزه از ۷ اکتبر ۲۰۲۳ روابط اسرائیل و روسیه با دگرگونی همراه شده است. برای بررسی و تبیین این مساله با استفاده از منابع و داده‌های کتابخانه‌ای و روش توصیفی - تحلیلی، مولفه‌های موثر بر این روابط در پنج سطح کلی مورد بررسی قرار گرفته است.

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۲. چارچوب نظری: نظریه تحلیل سیاست خارجی روزنا

سیاست خارجی از آن دسته مفاهیم سیال و متغیری است که به واسطه ماهیت تحول‌پذیر و ابزارهای متعدد و نیز گستردگی اقدامات دولت‌ها ذیل این مفهوم، امکان تعاریف متعدد از آن وجود دارد. این مساله باعث شده است تا برخی آن را نوعی ایستارهای باثبات نسبت به صحنه بین‌الملل فرض کنند که طرح‌های ذهنی یا عینی کشورها نسبت به روابطشان با دنیای خارج را می‌سازد (Wallase, 2005: 15). با این وجود، یکی از مهم‌ترین موضوعات پیرامون سیاست خارجی، اهمیت تحلیل آن است. تحلیل سیاست خارجی طی دهه اول قرن اخیر تبدیل به بحثی جاری در محافل علمی روابط بین‌الملل شده است. تحلیل سیاست خارجی بررسی، اداره و اجرای روابط میان کنش‌گران مختلف به ویژه دولت‌ها در نظام بین‌المللی است. دیپلماسی، اطلاعات، تبادلات فرهنگی و... نمونه‌هایی از موضوعات مورد بررسی در تحلیل سیاست خارجی است.

تحلیل سیاست خارجی به مثابه یک حوزه مطالعاتی، با تمرکز بر چگونگی اداره روابط بین دولتی و نگرش‌های جاری آن در رشته روابط بین‌الملل توسعه یافته است. در حالی که پژوهشگران روابط بین‌الملل دنبال تفسیر ویژگی‌های عام نظام بین‌الملل‌اند، وظیفه متخصص تحلیل سیاست خارجی فهم چگونگی اداره دولت و تصمیم‌گیری است. در عین حال فعالیت پژوهشگر تحلیل سیاست خارجی هنجاری است، چرا که هدف آن بهبود تصمیم‌گیری سیاست خارجی است تا دولت‌ها نتایج و پیامدهای مطلوب‌تری از سیاست‌های خود بدست آورند (Mirmohammadi and Khosravi, 2014: 12-13). فرضیه مقدماتی بیشتر تحلیل‌های سیاست خارجی این است که دولت به عنوان یک نهاد اجتماعی در دو محیط داخلی و خارجی دارای موجودیت است. در سیاست داخلی، دولت پس از تصمیم‌گیری درباره راهکار، هم اجازه عمل و هم ابزار انجام آن را دارد. اما در سیاست خارجی چنین نیست و نتایج حاصل تصمیم مشترک هستند. اینکه دولت ابزار رسیدن به مقصود خود را دارد یا نه مشروط بوده و می‌توان ابعاد مطالعه سیاست خارجی را تفکیک کرد (Brown, 2004: 124-125).

یک راه کاربردی در تحلیل سیاست خارجی، بهره‌گیری از سطح تحلیل است. سطح تحلیل سطح و منظری است که پژوهشگر از آن به واقعیات بیرونی نگاه می‌کند. سطح تحلیل به ما می‌گوید مشاهده خود را از کجا آغاز کنیم و با چه روشی مطالعه کرد. سطوح تحلیل عمده در تحلیل سیاست خارجی عبارتند از: ۱. سطح تحلیل خرد که بر ویژگی‌های داخلی اعم از ساختار قدرت، ویژگی‌های

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۵. محیط بین‌المللی

آن دسته از ویژگی‌های محدودیت‌زای خارج از محیط جامعه است که بر تصمیم و گزینه‌های سیاست خارجی موثر است (Rosenau, 1971). هدف اساسی روزنا از ارائه این طرح، تبیین علی سیاست خارجی و سنجش نقش هر یک از متغیرهای فوق بر آن است. در عین حال، میزان تاثیر این متغیرها در هر کشور بر اساس عواملی مانند قدرت دولت، شرایط اقتصادی، نوع ساختار اجتماعی و ... متفاوت خواهد بود.

۳. تجزیه و تحلیل یافته‌ها

۳-۱. پیشینه روابط اسرائیل و روسیه تا سال ۲۰۱۱

سابقه روابط اسرائیل و روسیه با سال ۱۹۴۸ م و زمان تاسیس رژیم اسرائیل برمی‌گردد و به صورت مستقیم از بنیان‌های روابط اعراب و اسرائیل تاثیر پذیرفته است. در ۲۹ نوامبر ۱۹۴۷ م اتحاد جماهیر شوروی با هدف مقابله با سیاست‌های انگلیس از طرح تصویب شده مجمع عمومی سازمان ملل در مورد تشکیل دو کشور مستقل در فلسطین حمایت کرد و بدین ترتیب به ظاهر شدن کشور اسرائیل در نقشه جهان کمک کرد. رهبران شوروی و اسرائیل روابطی دوستانه مبتنی بر اعتماد دو سویه را با یکدیگر در پیش گرفتند (Shaarbaaf and Jarast, 2017: 149-150). شوروی سه روز پس از تشکیل کشور اسرائیل و در ۱۷ می ۱۹۴۸ م به عنوان نخستین کشور آن را به رسمیت شناخت و روابط دیپلماتیک با آن برقرار کرد. استالین نخست‌وزیر اتحاد جماهیر شوروی انتظار داشت که دولت یهود به متحد شوروی تبدیل شود.

در سال‌های ۱۹۷۱-۱۹۴۸ م شوروی در مناقشه عربی - اسرائیلی در کنار اعراب و فلسطینیان قرار گرفت. در این دوره روابط با اسرائیل نیز با بیم و امید دنبال شد. در دهه ۱۹۷۰ در زمان وزارت امور خارجه پریماکوف، تلاش زادی برای ترمیمی روابط انجام شد. پریماکوف تماس بین شوروی و اسرائیل را از طریق مذاکرات مخفی در وین و تل آویو در اوت ۱۹۷۱ دوباره احیا کرد. تا اواخر دهه ۱۹۸۰ م، تحت رهبری گورباچف، شوروی و اسرائیل روابط رسمی خود را از سر گرفتند. در نتیجه فضای باز و بازسازی اقتصادی مسکو در این دوره (گلاسنوست و پرسترویکا)، برای اولین بار از سال ۱۹۶۷ یهودیان شوروی اجازه داشتند بدون هیچ محدودیتی به اسرائیل مهاجرت کنند. این امر باعث آغاز روند مهاجرت روس‌ها به اسرائیل بود که تا امروز ادامه دارد (Battat, 2023: 2). روابط دو طرف در دهه ۱۹۹۰ حول چند محور

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تحقیق و توسعه با دو شرکت Skolkovo و Russnano به امضاء رساند و طرفین به موافقت‌نامه همکاری در تامین مالی پروژه‌ها دست یافتند (Khoury, 2013: 87). در عین حال جلوه‌هایی از تنش نیز در این روابط پدیدار شد. از جمله در سال ۲۰۰۶ م سربازان اسرائیلی شواهدی از سامانه‌های ضدتانک کورنت و متیس ساخت روسیه در اختیار حزب‌الله لبنان یافتند. به همین دلیل روسیه در سال ۲۰۰۷ اعلام کرد که در حال انجام بازرسی از انبارهای تسلیحات سوریه برای جلوگیری از رسیدن سلاح‌ها به مشتریان ناخواسته است. همچنین برخی از مقامات روس نگرانی مسکو از وضعیت اقتصادی روس تبارهای ساکن اسرائیل را اعلام کردند. مقامات تل‌آویو همچنین نسبت به کمک‌های غیرنظامی روسیه به غزه شامل ۶۰ تن چادر، دارو، غذا و سایر کمک‌های بشردوستانه اعتراض کردند.

۲-۳. متغیرهای موثر بر روابط اسرائیل و روسیه در سال‌های ۲۰۲۴-۲۰۱۱

۳-۲-۱. متغیر فرد

افراد به عنوان تصمیم‌گیران و مجریان سیاست خارجی نقش مهمی در روابط اسرائیل و روسیه بازی می‌کنند و علائق و خصوصیات روانشناختی آنها نقش مهمی در این روابط دارد. افراد در نقش رهبران اسرائیلی در روند تصمیم‌گیری سیاست خارجی این بازیگر جایگاه ویژه و نقش بی‌بدیلی دارند. یک ویژگی برجسته رهبران اسرائیل ناشی از ایدئولوژی صهیونیسم است. هویت یهودی بخش غالبی از ویژگی‌های روانشناسانه رهبران اسرائیل است. ویژگی دیگر، رهنیت نامنی نخبگان اسرائیلی است که به شدت تحت تاثیر جریان‌های تهدید کننده از خارج از مرزها قرار دارد. برای مثال نقش بن‌گوریون نخست وزیر وقت اسرائیل در جنگ‌های ۱۹۴۸ و ۱۹۵۶ م تعیین کننده بود که بدون هماهنگی با کابینه شرایط و زمینه‌های بروز این جنگ‌ها را محقق ساخت. همچنین جنگ ۱۹۷۳ م نتیجه تصمیم شخصی گلدمایر نخست وزیر اسرائیل بود (Khoramshad and Sohrabi, 2020: 13-14). با وجود نظام ائتلافی دولت اسرائیل و شکنندگی ائتلاف‌های سیاسی در یک دهه گذشته، یکی از نخبگان سیاسی اسرائیل که توانسته بقای سیاسی و جایگاه خود را در عالی‌ترین سطح ساختار سیاسی شکننده اسرائیل برای بیش از یک دهه حفظ کند، بنیامین نتانیا هو است. نتانیا هو قدرتمندترین فرد در ساختار سیاسی مبتنی بر دموکراسی پارلمانی اسرائیل در طول یک دهه گذشته بوده است. او با بیش از ۱۵ سال سابقه نخست وزیری، رکود طولانی‌ترین دوره رهبری اسرائیل را در اختیار داشته و دیدگاه‌های او تاثیر غالبی بر سیاست خارجی اسرائیل داشته است (Arab Ameri and et al, 2023: 386-387). پیچیدگی مفهومی پایین که یکی از

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نابود شدند، اکثریت شهروندان اتحاد جماهیر شوروی بودند و این درد مشترک ما است. او مرمت کنیسه‌های روسیه را تشویق کرده است. خاخام اعظم روسیه یکی از افراد مورد اعتماد پوتین است. از این گذشته پوتین بر اساس ملی‌گرایی روسی همواره نسبت به یهودیان روسی که به اسرائیل مهاجرت کرده‌اند ابراز نگرانی می‌کند. پوتین در سال ۲۰۱۲ با اشاره به تهدیدات دشمنان اسرائیل که اسرائیلی‌های روسیه را به خطر می‌اندازد، گفت: «اجازه نمی‌دهد یک میلیون روس زیر تهدید زندگی کنند» (Solomon, 2024). از سوی دیگر نتانیاهاو نیز سعی کرده است در دوره نخست وزیری خود روابط اسرائیل با روسیه را با معرفی خود به عنوان دوست ولادیمیر پوتین تجسم بخشد و نزدیک‌تر کند. در سال‌های ۲۰۲۱-۲۰۱۵ نتانیاهاو و پوتین ۱۵ بار ملاقات کردند و ۳۰ مکالمه تلفنی داشتند که میانگین آن بیش از دو ملاقات و پنج تماس در سال بود. نتانیاهاو در دیدار سال ۲۰۱۹ خود از روسیه به پوتین گفت: «روابط روسیه و اسرائیل هرگز به این نزدیکی نبوده است. این طبیعی است. بیش از یک میلیون روس‌زبان در اسرائیل وجود دارد. تشدید روابط بین ما همچنین نتیجه دو چیز دیگر است: سیاست متقابل، منطقی و ارتباط مستقیم بین ما. این ارتباط از اصطکاک غیرضروری بین نیروهای مختلف جلوگیری می‌کند و این جزء اساسی ثبات منطقه است» همچنین در سال ۲۰۱۹ یک گردشگر جوان اسرائیلی به نام نعما ایساچار در مسکو در مسیر خود از هند به اسرائیل به جرم حمل مواد مخدر دستگیر و به هفت سال زندان محکوم شد. این موضوع اعتراض عمومی در اسرائیل را برانگیخت و کمپین Free Naama راه اندازی شد. با درخواست نتانیاهاو، پوتین ایساچار را عفو کرد. آزادی ایساچار در رسانه‌های روسیه و اسرائیل به عنوان نشانه روابط ویژه بین دو طرف و به ویژه رهبران آنها دانستند (Kertcher and Course, 2024: 72-74). نزدیکی دو رهبر به گونه‌ای است که در سال ۲۰۱۹ م نتانیاهاو با پوسترهای بزرگی که در حال دست دادن با رئیس جمهور روسیه بود، کارزار انتخاباتی خود را آغاز کرد. او سعی دارد خود را به عنوان یک رهبر با جایگاهی مشابه پوتین که در اسرائیل به عنوان رئیس یک قدرت بزرگ تلقی می‌شود، نشان دهد و این پیام را منتقل کند که روابط نزدیک او با پوتین به تضمین امنیت اسرائیل پس از مداخله نظامی روسیه در سال ۲۰۱۵ در سوریه کمک می‌کند. به نظر می‌رسد که نتانیاهاو لااقل تا قبل از سال ۲۰۲۳ که اسرائیل درگیر جنگ با حماس شد به خود می‌بالید که ادعای دوستی شخصی او با پوتین برای تضمین حمایت محدود روسیه از ایران و وادار کردن مسکو به نادیده گرفتن حملات اسرائیل علیه اهداف ایرانی در سوریه کلیدی است (Trenin, 2019). نتانیاهاو در یک دهه اخیر سعی کرده است اسرائیل را به عنوان یک بازیگر مستقل نشان دهد و خود را به‌عنوان رهبری معرفی کرد که قادر به حفظ ارتباط همزمان با

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مهم‌ترین ویژگی برای رسیدن به پست نخست‌وزیری سابقه نظامی و امنیتی است که اکثر نخست‌وزیران این ویژگی‌ها را داشته‌اند (Eftekhari and Babaei, 2018: 64). نخست‌وزیر مانند بعد فردی در ابعاد نقشی نیز مهم‌ترین تاثیر را در روابط اسرائیل و روسیه داشته است. نخست‌وزیران مختلف روی کار آمده در اسرائیل اعم از نفتالی بنت، یائیر لاپید و بنیامین نتانياهو ۲۰ بار در سال‌های ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۴ به روسیه سفر کرده‌اند. از جمله شخص نتانياهو از سال ۲۰۱۳ تا سال ۲۰۱۸، ۱۳ مرتبه به روسیه سفر کرد. پوتین نیز دو بار و در سال‌های در سال ۲۰۰۵ و ۲۰۱۲ به سرزمین‌های اشغالی سفر کرد.

۳-۲-۳. متغیرهای حکومتی

ساختارهای حکومتی در روسیه و اسرائیل نقش مهمی در روابط دو طرف ایفای می‌کنند. ساختار سیاسی در روسیه به صورت جمهوری فدرال نیمه‌ریاستی با نهادهای تقنینی، قضایی و اجرایی است که در بین آنها قدرت رئیس‌جمهور فزاینده است (Omeliicheva, 2009). پارلمان متشکل از دوامی دولتی و شورای فدراسیون رکن دیگر تعیین‌کننده سیاست خارجی در روسیه است. دو ما به عنوان نهاد اصلی قانون‌گذاری، مجلس دوم یا مجلس سفلی محسوب می‌شود. پارلمان‌ها به عنوان نهاد برآمده از رای مستقیم مردم از جایگاه ویژه‌ای در اولویت‌های سیاست خارجی برخوردارند. دوامی دولتی روسیه به ویژه در تایید سمت‌گیری‌های کلان خارجی کشور که از سوی رئیس‌جمهور تعیین می‌شود نقش کلیدی دارد.

وزارت خارجه دیگر نهاد حکومتی مهم در سیاست خارجی روسیه است که مسئولیت مستقیم اجرای سیاست خارجی است. پوتین در فرمان ۹ مارس ۲۰۰۴ م زیر عنوان «پیرامون سیستم و ساختارهای اجرایی فدرال» با انجام تغییرات گسترده در کابینه روسیه، اداره وزارت امور خارجه را مستقیماً به عهده گرفت. در نهایت نقش و جایگاه نیروهای نظامی از جمله وزارت دفاع نیز در سیاست خارجی روسیه ملموس است. در فرایند ترمیم کابینه و برنامه اصلاحات نظامی، اختیارات وزارت دفاع در سیاست‌گذاری نظامی افزایش یافت. این مورد از اصلاحات نظامی پوتین تاثیر مستقیمی بر نحوه دخالت وزارت دفاع و نظامیان در فرآیند سیاست‌گذاری خارجی داشت؛ به نحوی که در دوره پوتین بالاترین اقتدار در امور نظامی نیز به وزیر دفاع محول شد (Nouri, 2010: 52-53).

قوه مقننه در روسیه تا حدودی توانسته است در نزدیکی روسیه با اسرائیل نقش مهمی ایفا کند. در این زمینه روابط نزدیک مجالس قانون‌گذاری روسیه و اسرائیل زمینه تصویب قانون سفر بدون ویزا برای دو طرف را فراهم کرده است (Jafari and Shafaghatnia, 2022: 38-39). نهادهای حکومتی در اسرائیل نیز تاثیر بسزایی در سیاست خارجی دارند. بر اساس قوانین بنیادی، کنست به عنوان پارلمان حکومت و تنها

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مورد محصولات های تک را بهبود می‌بخشد. روسیه در این بخش بیشتر به دنبال پایداری فعالیت‌های صنعتی از طریق نوآوری و بروزرسانی تخصص فناوری است. از سوی دیگر با توجه به دغدغه‌های امنیتی موجود در اسرائیل نهادهای نظامی و امنیتی از جایگاه فوق‌العاده‌ای در این رژیم برخوردار هستند و در تصمیم‌سازی‌های سیاست خارجی تاثیرگذاری زیادی دارند. وزارت دفاع بالاترین مقام نظامی در اسرائیل است و ریاست ستاد مشترک نیروهای مسلح به عنوان بالاترین فرماندهی نظامی توسط وزیر دفاع انتخاب می‌شود. علاوه بر نهادهای نظامی چند ساختار اطلاعاتی مهم نیز در اسرائیل وجود دارند که با توجه به دسترسی مطلق آنها به اطلاعات، در تصمیم‌سازی سیاست خارجی این رژیم تاثیرگذارند. موساد و شاباک دو نهاد اطلاعاتی برجسته در ای زمینه هستند (Eftekhari and Babaei, 2018: 67).

نقش فزاینده‌های سازمان‌ها و نیروهای نظامی در روابط بین روسیه و اسرائیل بیش از هر چیز به افزایش تعاملات نظامی دو طرف منجر شده است. همکاری‌های نظامی روسیه و اسرائیل نخستین بار در ژوئن ۱۹۹۷ م با امضای قرارداد تولید مشترک رادار A-50 شکل گرفت. همچنین در دهه ۱۹۹۰ مذاکراتی نیز برای نوسازی جنگنده‌های روسی میگ-۲۱ و میگ-۲۹ انجام شد و در نهایت به تولید مشترک بالگرد کاموف ۵۰ شد که فناوری اسرائیلی توسعه یافته بر روی آن نصب شده است. روسیه در سال ۲۰۰۸ م و در بحبوحه جنگ با گرجستان یک قرارداد تسلیحاتی برای خرید پهپادهای جاسوسی به ارزش ۳۷ میلیون یورو با صنایع هوافضای اسرائیل امضا کرد. طبق این قرارداد ارتش روسیه سه نوع هواپیمای جاسوسی با قدرت پروازی کوتاه‌برد و میان‌برد از شرکت اسرائیلی آئورپیس ایندوستریس دریافت کرد (Burgos, 2018: 99). در آن زمان این قرارداد بخشی از تلاش اسرائیل برای منصرف کردن روسیه از تحویل سامانه‌های اس ۳۰۰ به ایران ارزیابی شد. در سپتامبر سال ۲۰۱۰ م روسیه و اسرائیل یک توافقنامه نظامی پنج ساله امضا کردند.

در این زمینه روسیه به دلیل پیشرفته بودن اسرائیل در تجهیزات راداری و رادیویی، به تولید محصولات مشترک نظامی پرداخته است. تولید محصولات مشترک نقش مهمی در نزدیکی روسیه به اسرائیل داشته است. بر این مبنا در سال ۲۰۱۹ شرکت اسرائیلی جنرال رباتیک به ساخت ربات‌های نظامی در روسیه اقدام کرد. تبادل اطلاعاتی و نظامی روسیه با اسرائیل در مورد دریافت کدهای پهپادهای اسرائیلی و در اختیار گذاشتن سامانه‌های دفاعی ایران در سیاست نزدیکی روسیه نقش پررنگی داشته است (Hill and Huggard, 2024: 6-7). به طور کلی در این دوره روس‌ها سعی کردند از روابط با اسرائیل برای تثبیت موقعیت خود در غرب آسیا استفاده کنند و تل‌آویو را به عنوان یکی از ستون‌های اصلی برای سیاست

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

که روابط اجتماعی بین دو طرف توسط رهبران آنها بازتولید شده است. نتانیاهو همواره در دیدار با پوتین از اسرائیلی‌های روس تبار به عنوان پل اتصال بین دو کشور یاد کرده است. پوتین نیز اسرائیلی‌های روس تبار را عامل مهم در روابط دوجانبه می‌داند.

پوتین در دیدار با نتانیاهو در سال ۲۰۱۶ به شوخی گفت: «گرچه یک میلیون روس تبار در اسرائیل وجود دارد، اما فقط تعداد کمی در کشورش عبری می‌دانند، وقتی این میلیون نفر [از اسرائیل] برگردند، [عبری زبانان] بسیار بیشتر خواهند شد.» مسکو در سال ۲۰۱۶ م تانکی را که بخشی از آن توسط ارتش سوریه در نبرد سلطان یعقوب در سال ۱۹۸۲ منهدم شده بود و به ارتش روسیه هدیه شده بود را به اسرائیل بازگرداند. پوتین گفت که خانواده‌های سربازان اسرائیلی حداقل می‌توانند از وسیله نقلیه یادبود عزیزانشان بازدید کنند. مطبوعات اسرائیل این اقدام روسیه را ستایش کردند.

روس‌ها همچنین در سال ۲۰۱۹ جسد زخاری باومل سرباز نیروهای دفاعی اسرائیل که در جنگ ۱۹۸۲ در لبنان ناپدید شد را پیدا کردند. پوتین گفت که این تلاشی برای کمک به دوستان اسرائیلی است و نتانیاهو نیز رسماً قدردانی کرد. پوتین در سال ۲۰۲۰ م از اسرائیل به عنوان الگوی «حفظ حافظه ملی» یاد کرد. او همچنین در سال ۲۰۲۱ درباره اتحاد مردم روسیه و اوکراین به اسرائیل اشاره کرد و گفت: «یهودیان به اسرائیل می‌آیند؛ سیاه پوستان از آفریقا و سایر مناطق جهان. هر چند آنها با هم متفاوتند اما قوم یهود برای وحدت آنها ارزش قائلند» (Kertcher and Course, 2024: 72-74).

یکی از نمودهای نقش متغیر اجتماعی بر روابط روسیه و اسرائیل، سیاست بی‌طرفی تل‌آویو در جنگ سال ۲۰۲۲ اوکراین است. یک دلیل اصلی تلاش اسرائیل برای بی‌طرفی نگرانی در مورد سرنوشت جامعه یهودی در روسیه بود. در تابستان ۲۰۲۲ پرونده‌ای علیه شعبه آژانس یهودی در روسیه^۱ که در زمینه مهاجرت یهودیان به اسرائیل فعال است باز شد. وزارت دادگستری روسیه خواستار بسته شدن این سازمان به دلیل جمع‌آوری داده‌های شخصی شده بود. مساله دیگر نگرانی از واکنش روس‌زبانان اسرائیل به این موضوع بود. در نظرسنجی سال ۲۰۲۲ مشخص شد که ۴۰ درصد از جمعیت اسرائیل روسیه را به عنوان مهم‌ترین شریک اسرائیل بعد از آمریکا انتخاب کردند (Fagan and et al, 2023). همچنین نظرسنجی‌های داخلی اسرائیل نیز وضعیت بی‌طرفی را تایید کردند. در یک نظرسنجی که به فاصله اندکی بعد از آغاز حمله روسیه به اوکراین انجام شد، ۵۳ درصد موافق سیاست بی‌طرفی اسرائیل بودند. ۲۸

1. Sokhnut

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بین دو طرف ایجاد شد که در قالب آن اسرائیل هر گونه حمله علیه نیروهای همگرا با ایران در سوریه را به روسیه اطلاع داد. روسیه نیز تضمین نمود که ایران و گروه‌های طرفدار آن از حملات متقابل به اسرائیل صرف نظر کنند. حضور روسیه در سوریه به چنان عامل مهمی تبدیل شد که مقامات اسرائیل از روسیه به عنوان «همسایه ما در شمال» یاد کرده‌اند.

در این دوره روسیه در صدد ایجاد هماهنگی‌های مناسب با اسرائیل برای حفظ منافع خود در این منطقه بوده است. به رغم این که روسیه و اسرائیل در بحران سوریه از طریق کانال‌های مختلف برای جلوگیری از برخوردهای ناخواسته نظامی اقدام کردند، اما با این وجود در فوریه ۲۰۱۸ هوایماهای اسرائیلی اقدام به بمباران مقر مستشاران روسیه در پایگاه T4 کردند که با انتقاد شدید مقامات روس همراه شد. در عین حال مکانیسم‌های هماهنگی به اسرائیل اجازه داده است تا از سال ۲۰۱۸ م تاکنون بدون نگرانی از جانب روسیه، سیاست مهار ایران از طریق حملات هوایی به مواضع و کاروان‌های نظامی ایران و حزب‌الله در سوریه را در دستور کار قرار دهد (Averbukh and Klein, 2018: 5-6). مواضع وزیر خارجه روسیه سرگئی لاوروف در جولای ۲۰۱۸ در مورد استقرار ارتش سوریه در مناطق مرزی با اسرائیل و اردن و عقب‌نشینی نیروهای طرفدار ایران از این منطقه را نیز می‌توان ناشی از همین هماهنگی‌ها دانست. همچنین در دسامبر ۲۰۱۹، اسرائیل فاش کرد که با روسیه توافق کرده است که به اوکراین و گرجستان تسلیحات نفروشد، در ازای این که روسیه از فروش سلاح به ایران خودداری کند.

بحران اوکراین در سال ۲۰۱۴ م نقطه عطف روابط روسیه و اسرائیل بود که در یک مقطع گسست اسرائیل از سیاست‌های آمریکا و اتحادیه اروپا را نشان داد. اسرائیل از محکومیت روسیه به دلیل اشغال کریمه در سال ۲۰۱۴ خودداری کرد و با تحریم‌های آمریکا و اروپا در این موضوع همکاری نکرد. آویگدور لیبرمن، سرپرست وزارت امور خارجه اسرائیل در آن زمان، اعلام کرد: «ایده غرق شدن اسرائیل در این موضوع را مناسب نمی‌داند» (Kertcher and Course, 2024: 78). اسرائیل با وجود تحریم‌های غرب علیه روسیه از اعمال آنها خودداری کرد و اعلام نمود روابط خود را با روسیه به شکل دیگری تنظیم می‌کند. این کشور همچنین به بیانیه سازمان ملل در مورد لزوم حفظ تمامیت ارضی اوکراین رای ممتنع داد. مقامات اسرائیلی اعتقاد داشتند که اسرائیل نباید در نزاع روسیه و آمریکا وارد شود و مساله اوکراین شاید باعث تخریب روابط اسرائیل با آمریکا و روسیه شود. با این حال تحولات عمده‌ای که در سطح بین‌المللی روابط روسیه و اسرائیل را تحت تاثیر قرار داد، جنگ اوکراین و جنگ غزه است. روسیه از فوریه سال ۲۰۲۲ درگیر جنگ با اوکراین است. پوتین در نطق تلویزیونی در آغاز جنگ گفت: «با

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

عملیات ترکیبی زمینی، هوایی و دریایی از دیوار دفاعی چند لایه اسرائیل عبور کنند. در این عملیات تعداد زیادی از اسرائیلی‌ها کشته و زخمی شدند. حماس همچنین بیش از ۳۰۰ نفر را به عنوان اسیر با خود به درون غزه کشاند. این عملیات که در بیانیه حماس طوفان الاقصی نامیده شد، مقدمه جنگ غزه را فراهم کرد. بعد از این حمله، در طول یک سال اخیر در قالب بمباران‌های هوایی و عملیات زمینی بیش از ۴۰ هزار نفر از فلسطینیان کشته و بیش از دو میلیون نفر به ویژه در منطقه شمال غزه به جنوب این باریکه و کشورهای دیگر آواره شده‌اند.

یک روز بعد از آغاز طوفان الاقصی نتانیاهو در بیانیه‌ای اهداف اسرائیل در این جنگ را کسب پیروزی کامل، نابودی حماس و به دست گرفتن کنترل باریکه غزه اعلام کرد. بسیاری از کشورهای جهان همچون ایالات متحده، انگلیس و کشورهای عضو اتحادیه اروپا در این جنگ پشتیبان اسرائیل هستند. تعدادی نیز ضمن حمایت از اسرائیل، اقدامات تل‌آویو را در هدف قرار دادن افراد غیرنظامی محکوم کرده‌اند. در این بین، نقش روسیه به عنوان یک قدرت جهانی دارای اهمیت بوده است. روسیه در دو دهه گذشته در کنار آمریکا و اروپا نقش مهمی در مذاکرات صلح موسوم به نقشه راه در مازعه فلسطین و اسرائیل ایفا کرده است. روسیه نه تنها حمایت خاصی از اسرائیل نشان نداد بلکه برعکس سیاست حمایتی خود را بیشتر متوجه حماس و فلسطین نمود. در عملیات حماس ۱۶ شهروند روس نیز کشته شدند، اما کرملین ضمن خودداری از محکومیت حماس، تنها به ابراز «نگرانی شدید» بسنده کرد. مقامات اسرائیل این اقدام روسیه نوعی مشروعیت به رسمیت شناختن اقدامات تروریستی نامیدند (Czerny and Storeyev, 2023: 4؛ Simbar and Ejazi, 2015: 11). مهم‌ترین موضوع تأثیرگذار بر رویکرد روسیه در این جنگ، حمایت‌های ضمنی از حماس بود. رویکرد مقامات اسرائیل در قبال روسیه بیش از همه به حمایت‌های مسکو از حماس برمی‌گردد. روسیه با شاخه سیاسی حماس در نوار غزه روابط دیپلماتیک دارد و آن را یک سازمان تروریستی نمی‌داند. روابط رسمی روسیه و حماس از سال ۲۰۰۶ م نشان دهنده تفاوت آشکار سیاست این کشور نسبت به سیاست آمریکا، اتحادیه اروپا و سازمان ملل در غرب آسیا است. در نتیجه پیروزی حماس در انتخابات سال ۲۰۰۶ در غزه، دولت روسیه رهبران حماس را به مسکو دعوت کرد. پوتین با حمایت از روند دموکراتیکی که حماس به قدرت رسید، اعلام کرد از هیچ تلاشی برای کمک به فلسطین حمایت نمی‌کند و نسبت به پیامدهای این اقدام هشدار داد. سفر سال ۲۰۱۰ م خالد مشعل رئیس دفتر سیاسی حماس به مسکو تأثیر زیادی بر مبادله اسرا بین حماس و اسرائیل و توافق صلح حماس و فتح داشت (Koolae, 2013: 330-333). اندکی بعد از ۷ اکتبر، روسیه میزبان هیئت

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

بنزیا در مورد پیش‌نویس آمریکا اظهار کرد: «حمایت از پیش‌نویس تحت رهبری آمریکا که منافع ژئوپلیتیکی یکی از اعضای شورای امنیت را تامین می‌کند، هیچ فایده‌ای ندارد (United Nations, 25/10/2023). نماینده روسیه همچنین در نشست ویژه مجمع عمومی در دوم نوامبر ۲۰۲۳ اظهار کرد که اسرائیل به عنوان یک قدرت اشغالگر حق دفاع از خود را ندارد. با این که روسیه در این جنگ از تعهد تثبیت شده خود به راه‌حل دو کشور دست برداشت، اما دیپلماسی سطح بالای آن به ویژه در شورای امنیت سازمان ملل نشان داد که مشکو در صدد به خدمت گرفتن جنوب جهانی طرفدار فلسطین و فرار از انزوای دیپلماتیک ناشی از جنگ در اوکراین است (Scepanovic, 2024: 8-9). در عین حال جنگ غزه به مقامات اسرائیل ثابت کرد این ایالات متحده است که نقش متحد راهبردی این رژیم را بر عهده دارد. نمونه آن، تعهد واقعی واشنگتن در امنیت اسرائیل است که با حمایت‌ها از این رژیم بعد از هفتم اکتبر مشخص شد. اسرائیل در سال‌های ۱۹۴۶ تا ۲۰۲۴ م بیش از ۳۰۰ میلیارد دلار کمک نظامی خارجی از آمریکا دریافت کرده است. این کمک‌ها بعد از هفتم اکتبر ۲۰۲۳ م تاکنون حدود ۲۰ میلیارد دلار کمک نظامی به اسرائیل ارائه داده است. کمک‌های نظامی آمریکا بیش از ۱۵ درصد از بودجه دفاعی اسرائیل است. جریان فوق‌العاده این کمک‌ها شامل مهمات تانک و توپخانه، بمب‌های GBU، راکت و سلاح‌های سبک بوده است. در آوریل ۲۰۲۴ اعلام شد که دولت بایدن در حال بررسی فروش بیش از ۱۸ میلیارد دلار تجهیزات نظامی شامل ۵۰ هواپیمای جنگنده F-15 است (Masters and Merrow, 2024: 6-8).

از سوی دیگر تلاش روسیه برای نشان دادن سیاست‌های ناکارآمد آمریکا در غرب آسیا بود. به عبارت دیگر مقامات روس از جمله پوتین رئیس‌جمهور این کشور ضعف تل‌آویو در جنگ کنونی را ضعف مجموعه غرب در برابر دشمنان ارزیابی کردند. پوتین در اولین اظهارات خود پس از آغاز جنگ، دیدار با نخست‌وزیر عراق انجام شد، از این درگیری به عنوان «نمونه بارز شکست سیاست ایالات متحده در غرب آسیا» یاد کرد. در زبان روسی غرب آسیا به خاور نزدیک^۱ معروف است و گواه این است که در اذهان روس‌ها، منطقه‌ای چندان دور نیست (Czerny and Storyev, 2023: 6). سرگئی لاوروف وزیر خارجه روسیه نیز در دیدار با دبیرکل اتحادیه عرب، سیاست مخرب واشنگتن در مورد مناقشه اسرائیل و فلسطین را محکوم کرد. لاوروف همچنین در جلسه ۱۷ جولای ۲۰۲۴ شورای امنیت

^۱ Blizhny Vostok

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

متغیر اجتماعی به ویژه با توجه به اقلیت روس تبار ساکن در اسرائیل و همچنین یهودیان ساکن در روسیه نقش مهمی در این روابط بازی می‌کند. پوتین به ویژه در چارچوب موضوع هویت روسی اهمیت زیادی برای روس‌زبانان در اسرائیل قائل است. روس تبارن نیز در کنار آمریکا، روسیه را شریک اصلی اسرائیل می‌دانند. به علاوه رویکرد اسرائیل در عدم اجرای تحریم‌های بین‌المللی علیه روسیه بعد از سال ۲۰۱۴ و بحران اوکراین و اعلام سیاست بی‌طرفی در جنگ اوکراین تا حدودی ناشی از همین متغیر و نقش روس تباران و یهودیان در دو کشور بوده است. عامل بین‌المللی یکی از مهم‌ترین مولفه‌های موثر در روابط اسرائیل و روسیه است. بحران سوریه و تلاش‌های اسرائیل برای اخلال در روابط ایران و روسیه باعث نزدیکی روابط تل‌آویو و مسکو شده است. اسرائیل در ابتدا با حضور روسیه در سوریه مخالف بود؛ اما بعدها سازوکار مشترکی برای حفظ منافع متقابل بین دو طرف ایجاد شد. اسرائیل از یک سو برای تامین امنیت خود در سوریه ناشی از حضور گروه‌های تروریستی و از سوی دیگر به دلیل حضور نظامی ایران و گروه‌های وابسته به ایران در سوریه به روسیه نیازمند است. به همین دلیل بعد از سال ۲۰۱۶ کانالی بین دو طرف ایجاد شد که در قالب آن اسرائیل هر گونه حمله علیه نیروهای همگرا با ایران در سوریه را به روسیه اطلاع داد. سردی رخ داده در روابط دو کشور در سال‌های بعد از سال ۲۰۲۰ م از جمله جنگ روسیه و اوکراین و جنگ بین اسرائیل و غزه متأثر از همین متغیر بوده است. اسرائیل با وجود مناسبات تنگاتنگ با دولت اوکراین، سعی کرد تا با حفظ بی‌طرفی در جنگ اوکراین منافع درازمدت خود در مقابل روسیه را در اولویت قرار دهد. از سوی دیگر جنگ غزه از اکتبر ۲۰۲۳ از یک طرف اهمیت راهبردی حمایت‌های ایالات متحده را برای اسرائیل نشان داد. از سوی دیگر حمایت‌های دیپلماتیک روسیه از فلسطین و افزایش روابط با گروه فلسطینی حماس نشان داد که مسکو به این جنگ از منظر منازعه ساختاری با غرب و حضور اسرائیل در میدان منافع آمریکا نگاه می‌کند.

References

- Abrams, Elliot and Weiss, Gideon, (2022), Why Israel Has Been Slow to Support Ukraine, available at: <https://www.cfr.org/article/why-israel-has-been-slow-support-ukraine>.
- Amir, Merav, (2022), the Israeli reaction to the war in Ukraine, available at: <https://www.iwm.at/publication/iwmpost-article/the-israeli-reaction-to-the-war-in-ukraine>

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- Krasa, Joshua, (2018), Moscow in the Mediterranean: Russian Relations in Israel”, translated by Aref Bijan and Sedighe Nejadghorban, Quarterly Journal of Regional Studies in Israel and American Studies, Year 19, Issue 1-2. (In Persian)
- Kusa, Iliya, (2023), What Does the Conflict in the Middle East Mean for Ukraine?, available at: <https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2023/11/what-does-the-conflict-in-the-middle-east-mean-for-ukraine?>
- Masters, Jonathan and Mellow, Will, (2024), U.S. aid to Israel in Four Charts, available at: <https://www.cfr.org/article/us-aid-israel-four-charts>.
- Mousavi, Hamed and Nayini, Amin, (2018), Development of Russian-Israeli Relations and Its Impact on Iran’s National Interests, Politics Quarterly, Journal of the Faculty of Law and Political Sciences, Vol 49, Issue 2, Summer. (In Persian)
- Oligie, Clemente, (2019), Why Russia is involved in the Syrian Civil War: One Issue, Many Views, Audri, Vol 12, No 1.
- President of Russia, (2025), available at: <http://www.en.kremlin.ru/structure/president>
- Putin, Vladimir, (2022), Transcript: Vladimir Putin’s Televised Address on Ukraine, available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-02-24/full-transcript-vladimir-putin-s-televised-address-to-russia-on-ukraine-feb-24>.
- Roumi, Farshad, (2017), A Perspective on the Strategicization of Russian-Zionist Relations in the Putin Era with a View to the Interests of the Islamic Republic of Iran, Defense Policy Quarterly, Year 25, Issue 100, Fall. (In Persian)
- Rumer, Eugene, (2019), Russia and Israel—Best Friends forever?, Carnegie Endowment for International Peace.
- Rumer, Eugene and Weiss, Andrew, (2024), Russia’s Enduring Presence in the Middle East, available at: <https://carnegieendowment.org/research/2024/11/russias-middle-east-diplomacy-relationship?>
- Samarskaia, Liudmila, (2024), Great Power Rivalry and Israeli Selective Neutrality: ‘Walking Between the Drops, available at: https://www.e-ir.info/2024/07/11/great-power-rivalry-and-israeli-selective-neutrality-walking-between-the-drops/#google_vignette.
- Saremba, Kateryna, (2017), Foreign policy audit: ukrain – Israel, Institute of World Policy.
- Scepanovic, Janko, (2024), Russia’s Diplomatic Maneuvering in the Israel-Palestine War, Journal of Middle east policy, October 14.
- Shafqatnia, Javad and Jafari, Ali Akbar, (2021), The Effects of Russian-Israeli Relations on Iran’s National Interests 2020-1990, Quarterly Journal of World Politics, Volume 10, Issue 4, Winter. (In Persian)
- Shojaei, Amir Raham and Hedayati, Mehdi, (2014), Netanyahu’s Psychological Characteristics and Its Impact on Israel in the 2023 Gaza War, Quarterly Journal of Crisis Studies in the Islamic World, Volume 11, Issue 34, Fall (In Persian)
- Simbar, Reza and Ejazi, Ehsan, (2015), America's approach to the Palestine-Israel conflict (2001-2015), Quarterly Journal of World Politics, Vol 4, Issue 4. (In Persian)
- Solomon, Lawrence, (2024), netanyahu’s diplomacy with putin ensured IDF’s Successful attack on Iran, available at: <https://thedefensepost.com/2024/11/10/netanyahu-diplomacy-putin/>.

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی